

Tilstrekkelig antall bønder er en forutsetning for å nå målet om økt matproduksjon. Foto: Arnar Lyche

Strategi for økt matproduksjon i Gjemnes kommune

Mål

Visjon

Bruke kommunens jordbruksressurser for å nå målet om økt matproduksjon basert på norske ressurser

Hovedmål

1 % årlig økning i jordbruksbasert matproduksjon i Gjemnes kommune

Strategi

Tilstrekkelig antall bønder i alle bygder for å opprettholde god arealproduktivitet, drift av jordbruksarealene og økt matproduksjon

Bakgrunn

Økt matproduksjon basert på norske ressurser er en kjent målsetting i norsk landbrukspolitikk, men er vi i stand til å innfri målet? Med det som bakgrunn tok Gjemnes Bondelag og Gjemnes og Tingvoll Bonde- og Småbrukarlag initiativ til å utarbeide en næringsstrategi for økt matproduksjon i Gjemnes. Ved å ta målet

(1 % årlig økning i matproduksjonen neste 20 år) ned på kommunenivå er det lettere å se flaskehalser og muligheter.

Metode

Ei arbeidsgruppe med representanter fra bondelag, bonde- og småbrukarlag, kommune og NIBIO jobbet

med å lage strategien. På første møte blei arbeidsgruppa enig om de tre viktigste forutsetningene for måloppnåelse:

1. Tilgang til **produksjonsarealer** i forsvarlig avstand fra garden
2. **Bønder** med satsingsvilje og framtidstro
3. Et velfungerende **driftsapparat**.

Disse ble valgt til strategiens tre satsingsområder.

Spørreundersøkelse

Innledningsvis ble det gjennomført en spørreundersøkelse blant alle søkere om produksjonstilskudd i kommunen, og resultatene fra undersøkelsen dannet grunnlaget for strategiens innhold. Spørreundersøkelsen fikk svært høy svarprosent. 58 % av bøndene svarte. Av melkeprodusentene svarte **80 %**. Dette gir et godt grunnlag for å si noe om utfordringer og muligheter for jordbruket i Gjemnes i årene som kommer. Blant de som svarte på undersøkelsen var det god spredning på alder, produksjoner, produksjonsstørrelser og bosted.

Arbeidsgruppemøte

Etter at resultatene fra spørreundersøkelsen var bearbeidet ble de presentert for ei utvida arbeidsgruppe med inviterte bønder fra de ulike bygdene i kommunen. Den utvida arbeidsgruppa kom med innspill til strategien.

Status

Gjemnes har 142 årsverk i landbruksproduksjon. Hvert årsverk gir 1-2 årsverk i tilstøtende næringer (meieri, slakteri, rådgiving, håndverkere m.m.). Det betyr at landbruket i Gjemnes er en stor og betydningsfull næring for kommunen.

Melk- og kjøttproduksjon på drøvtyggere (storfe og sau) står for 98,5 % av utførte årsverk i landbruket. I denne strategien fokuseres det derfor kun på melk- og kjøttproduksjon på drøvtyggere.

Som tabell 1 viser går utvikling og målsetting motsatt vei. For å nå målet er det ikke nok å stoppe trenden, den må snus. I Gjemnes vil målsettingen om 1 % årlig økning neste 20 år bety en økning (i forhold til dagens produksjon) på 97,3 tonn kjøtt og 1,4 millioner liter melk innen 2034. **Grovt sett betyr det at man må tilbake til produksjonsvolumet man hadde i Gjemnes i år 2000.**

Satsingsområde 1: Produksjonsareal

I spørreundersøkelsen svarte 52 % av bøndene at tilgang til areal var en begrensende faktor for at de skulle øke sin produksjon. Dette til tross for at nesten 1000 daa jordbruksareal har gått ut av drift siden år 2000. I tillegg til at areal har gått ut av drift er antall drøvtyggere i kommunen betydelig redusert de siste 15 årene.

Færre drøvtyggere betyr at behovet for fôr reduseres. I forhold til år 2000 er antall drøvtyggere i kommunen redusert tilsvarende fôret som produseres på 7 500 daa. Det har ikke vært et betydelig skifte fra gras til åkervekster. Det har heller ikke vært betydelig økning i salg av fôr ut av kommunen. Om lag 1 000 daa har gått ut av drift i perioden. Da gjenstår 6 500 daa som det fortsatt søkes om produksjonstilskudd på, men som ikke lenger er «nødvendig» for å fôre kommunes drøvtyggere. **Dersom vi sier at et dekar i snitt gir 3,5 rundballer per år utgjør disse 6 500 daa et avlingspotensial på om lag 23 000 rundballer. I tillegg kommer produksjonen man kunne hatt på arealet som er gått ut av drift. Nedgangen kan blant annet**

Tabell 1: Endringer i Gjemnes for perioden 2000 – 2014

	2000	2014	Nedgang	Prosentvis endring
Antall søkere om produksjonstilskudd	171	127*	44	26 % nedgang
Melkeproduksjon, mill. liter	8	6,2	1,8	23 % nedgang
Kjøttproduksjon, tonn	535	442,2	93	17 % nedgang
Jordbruksareal i drift	25 454	24 482	972	4 % nedgang

*122 søkere om produksjonstilskudd i 2015

Tabell 2: Endringer i antall drøvtyggere i Gjemnes for perioden 2000 - 2015

	2000	2015	Endring	Endret arealbehov, daa**
Melkekyr	1 562	971	- 591	- 5 910
Antall storfe*	3 194	2 514	- 680	- 2 040
Antall vinterfôra sau	1 431	1 831	+ 400	+ 400
Sum	6 187	5 316	- 871	- 7 550

*kalver, kviger, okser og ammekyr

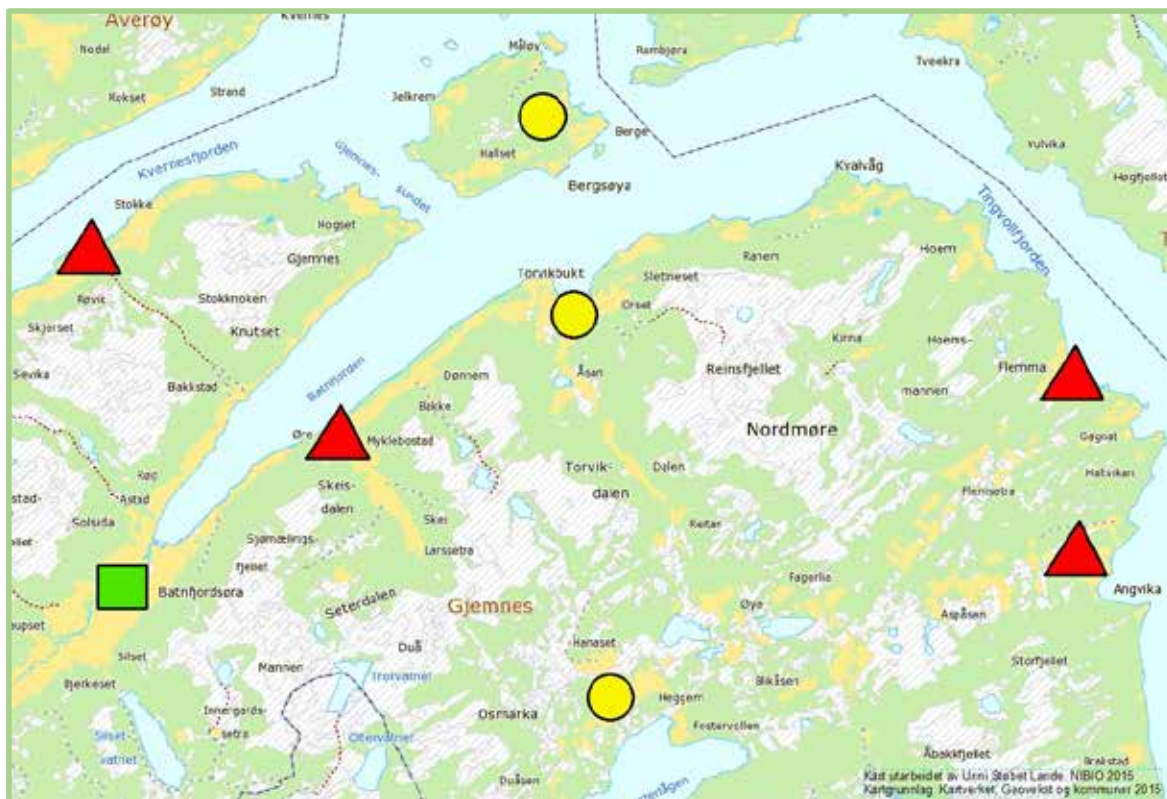
**Drøvtyggerne beslaglegger et visst antall daa dyrkamark per år til fôr og beite. Grovt regnet kan man si at ei melkeku trenger 10 daa/år, et storfe (kalv, kviger, okser og ammekyr) i snitt trenger 3 daa/år og en vinterfôra sau trenger 1 daa/år.

Forklaring til figur 1:

Grønn firkant: Det er flere bønder som vurderer å satse i forhold til bønder som vurderer å slutte. Det kan bli mangel på jord i bygda.

Gul sirkel: Det er balanse mellom bønder som vurderer å satse og bønder som vurderer å slutte. Det kan bli balanse mellom tilbud og etterspørsel av jord i bygda.

Rød trekant: Det er en overvekt av bønder som vurderer å slutte i forhold til bønder som vurderer å satse. Det kan bli overskudd av jord i bygda.

Figur 1: Forholdet mellom bønder som vil satse/drive som før og avvike på bygdenivå.

forklares med agronomiske utfordringer som jordpakking, lite fornying av enga, dårlig gjødsling, mangelfull drenering, beiteskader av hjort o.l.

I undersøkelsen svarte 42 % at grovfôravlingene har gått ned, og at de viktigste årsakene til avlingsnedgang er agronomiske utfordringer som nevnt over. 68 % av bøndene i undersøkelsen driver jord på 3 eller flere gardar. I gjennomsnitt 6 gardar per bonde, og med 20 ulike gardar som det høyeste antall gardar en bonde driver. På mye av leiejorda i Gjemnes mangler langsiktige kontrakter. Drenering og jordarbeiding er arbeidskrevende og kostbare tiltak. Langsiktige leiekontrakter er for mange bønder en forutsetning for å investere i leiejorda.

Beregninger over viser at Gjemnes har potensial for økte grovfôravlinger, og det er nok jordbruksareal i kommunen til å øke produksjonen i tråd med målet om 1 % økning per år. I tillegg svarte halvparten av

bøndene at de har tilgang til gode beiteressurser i inn- og utmark som de ikke bruker.

For å drive jordbruksarealene godt trenger man tilstrekkelig antall bønder til å gjøre jobben, og spørsmålet er: **Hvor mange bønder er tilstrekkelig?** Svaret vil, i stor grad, henge sammen med jordas utforming (små eller store, bratte eller flate, sammenhengende eller oppstykkta jordstykker m.m.) Undersøkelsen viser at det er ulik satsingsvilje i ulike bygder - se figur 1.

Økt rekruttering er en hovedutfordring for landbruket både i Gjemnes og landet for øvrig. Foto: Arnar Lyche

Satsingsområde 2: Bonden

Alder og rekruttering

75 % av bøndene i undersøkelsen var eldre enn 46 år, og av disse var 23 % eldre enn 62 år. Av alle disse var det bare 37 % som svarte ja på spørsmålet «Har du noen du tror kan tenke seg å overta drifta når det blir aktuelt?». De resterende 63 % svarte nei, vet ikke, eller at det er det for tidlig å ta stilling til.

Driftsomfang

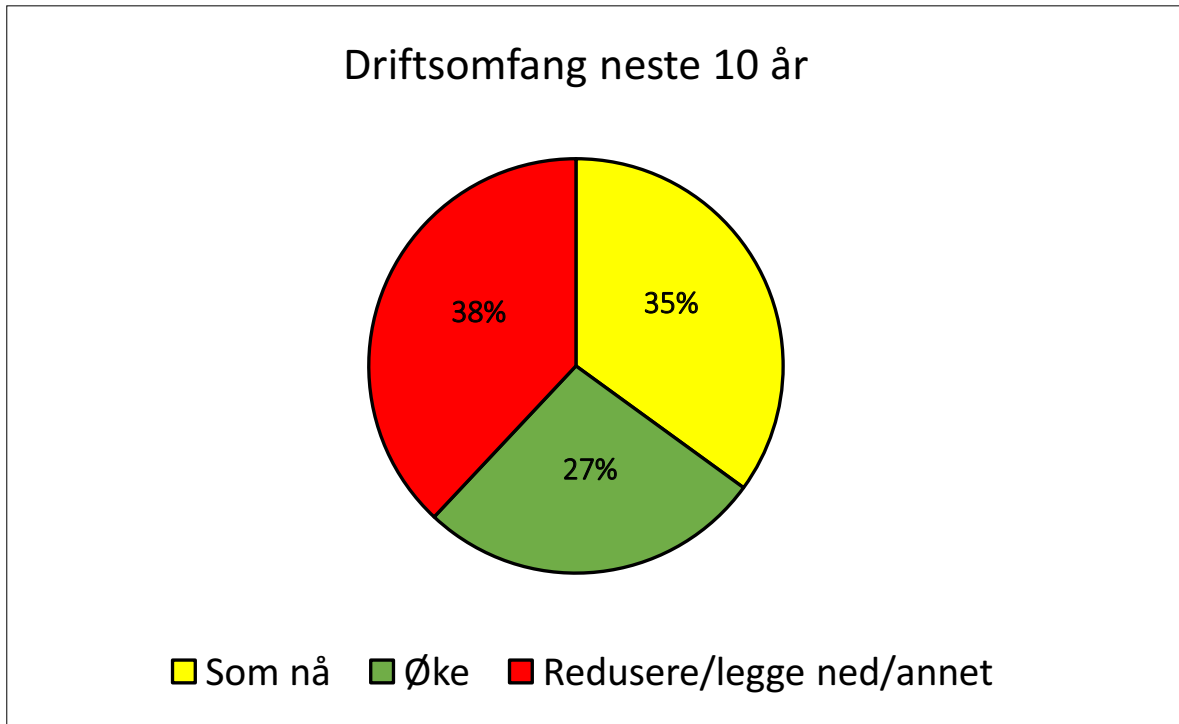
I undersøkelsen svarte bøndene på hvordan de ser for seg at drifta på garden vil utvikle seg i løpet av de neste ti årene. Vil de øke driftsomfanget, drive som i dag eller redusere/avvikle drifta. Svarene fordeler seg som vist i figur 2.

Er det mulig for Gjemnes kommune å øke matproduksjonen (basert på norske ressurser) dersom dette slår til? Vil de grønne (27 %) klare å ta over produksjonsvolumet til de røde (38 %) og i tillegg øke produksjonen med 1 % årlig for de gule (35 %) som vil fortsette med samme omfang som i dag? Svaret vil i stor grad henge sammen med tilgang til jord. Som vist i figur 1 er det forskjell på satsings-/avviklingsvilje mellom bygdene. Store avstander mellom jord og driftsbygning er økonomisk og arbeidsmessig krevende for bonden, og konsekvensen kan bli ytterligere avlingsreduksjon, brakklegging av jord og synkende totalproduksjon i kommunen.

Melkebonden

Anslagsvis 75 % av alt engarealet i Norge går med til melkeproduksjon (inkludert kvigeoppdrett og framføring av okser). Det betyr at store endringer i melkeproduksjonen vil få stor innvirkning på bruk av jordbruksarealer i grovfôrdistrikt som Gjemnes. Anslagsvis en tredjedel av melkebøndene i Gjemnes ønsker å øke sin produksjon. En tredjedel ønsker å fortsette med samme driftsomfang som i dag, mens en tredjedel tenker å redusere/avvikle melkeproduksjonen. De ulike gruppene fordeler seg ikke likt i de ulike bygdene. Kommunen har ei bygd der mange melkebønder ønsker å utvide sin produksjon, og tilgang til produksjonsareal blir en begrensende faktor. I mange av de andre bygdene er situasjonen motsatt. Der er det sannsynlig at tilgang til areal bli større enn etterspørselen, og ledig areal kan bli en konsekvens.

Figur 2: Hva tenker gjemnesbønder om driftsomfanget på garden i løpet av neste 10 år

Satsingsområde 3: Driftsapparat

Driftsbygninger og maskinpark

Bøndene i Gjemnes har jamt over et godt driftsapparat. Bare 18 % mener at standarden på gardens driftsbygning er dårlig. Når det gjelder maskinparken er det bare 4 % som mener at standarden er dårlig.

Et godt driftsapparat er et godt grunnlag for videre utvikling av landbruket i kommunen.

Litt over en tredjedel av bøndene i Gjemnes ser for seg at drifta reduseres/legges ned i løpet av neste

10 år. Dette til tross for at hele 63 % av disse mener driftsbygningen har en middels/god standard. Ser vi på maskinparken mener 93 % av de som tenker på avvikling at maskinparken har en middels/god standard. Det er en god investering for kommune og samfunn å jobbe for videre drift av garder med velholdte driftsapparat.

Melkeproduksjon

72 % av melkebøndene i undersøkelsen har båsfjøs. Disse møter et krav om løsdrift i 2024 som vil medføre

Utvikling i melkeproduksjonen vil få stor innvirkning på arealbruk i typiske grovførdistrikt. Foto: Rose Bergslid

Det er stort potensial for økte avlinger i kommunen. Foto: Rose Bergslid

betydelige investeringer. **På spørsmål om de planlegger å investere i garden driftsbygning i løpet av de neste ti årene svarte 65 % av bøndene med båsfjøs nei.** Dersom krav om løsdrift innen 2024 ikke åpner for dispensasjoner risikerer man at disse melkebøndene presses ut av næringa enten de er klar for det eller ikke. Dette til tross for at 77 % av bøndene med båsfjøs beskriver standarden på fjøset sitt som middels eller god.

Oppsummering

Landbruket i Gjemnes kommune har stort potensial for økt matproduksjon og verdiskaping, men også en del utfordringer det bør tas tak i for å begrense mulig uheldig utvikling. De tre satsingsområdene produktionsareal, bønder og driftsapparat trenger økt fokus i tiden som kommer. Dette kan være noe kommunen, lokale faglag, ulike rådgivings-/forskningsinstitusjoner, lokale bygdelag eller andre kan konkretisere og jobbe videre med.

FORFATTERE:

Ildri Kristine (Rose) Bergslid, NIBIO